

DE OPBOUW VAN DE TIEN WOORDEN IN EXODUS 20:1-17¹

H J Koorevaar²

1. DE INTERNE OPBOUW VAN DE TIEN WOORDEN

1.1 DE TELLING EN AFBAKENING VAN DE TIEN WOORDEN

Er is een verschil tussen de rooms-katholieke, protestantse en joodse afbakening van de Tien Woorden. Het katholicisme en het protestantisme behandelen de zelfpresentatie van Jhwh als voorwoord, dat niet in de telling wordt opgenomen. Daarna zien het katholicisme en het lutheranisme het afgodenverbod en het beeldenverbod als het eerste gebod. Hierdoor dreigen er slechts negen geboden te ontstaan. Dat probleem wordt overwonnen door het begeertegebod in tweeën op te splitsen. Zo zijn er weer Tien Woorden. De gereformeerden zijn echter niet overtuigd van de opsplitsing van het begeerteverbod en betrachten dat geheel als tiende gebod. Zij zien echter het afgodenverbod als het eerste gebod en het beeldenverbod als het tweede gebod.

Een opsplitsing van het begeertegebod is in zover begrijpelijk, dat er twee keer het woord "niet" voorkomt, terwijl de vier voorafgaande verboden gekenmerkt worden door elk één keer "niet". Het valt echter niet te ontkennen, dat het nog steeds over het werkwoord begeren gaat. Een verdere afzwakking is het woord over de misbruik van de naam van Jhwh. Dat woord wordt ook gekenmerkt door twee keer "niet", en wordt in het katholicisme toch als één gebod behandeld. Er is wel een verschil in vergelijking met het begeerteverbod. In het misbruikverbod van de Naam is het tweede "niet", niet verbonden aan hetzelfde werkwoord, maar wijst op de sanctie bij overtreding. De opsplitsing van het begeertegebod blijft al met al toch moeilijk verdedigbaar.

- 1 Openingslezing Academische Jaar 1991-1992. Evangelische Theologische Faculteit Heverlee, België.
- 2 Dr. H.J. Koorevaar, Dosent Evangelische Theologische Faculteit, St. Jansbergsesteenweg 97, 3001 Heverlee, Leuven België.

Het afgodenverbod en het beeldenverbod kunnen wegens de volgorde wel als twee geboden betracht worden, maar zijn ze inhoudelijk wel los van elkaar te maken? Die beelden zijn juist de andere goden, die voor het aangezicht van Jhwh zijn. Zodoende vormen deze uitspraken een eenheid. We kunnen concluderen, dat de katholieken gelijk hebben bij de eenheid van het afgoden- en beeldenverbod, terwijl de gereformeerden gelijk hebben bij de eenheid van het begeerteverbod. Het gevolg is echter wel, dat we maar negen geboden zouden hebben. In het jodendom wordt de zelfpresentatie van Jhwh als eerste gebod gezien. Het wordt opgevat als: "Ik, Jhwh, moet je God zijn."³ De joodse benadering om de zelfpresentatie als eerste woord op te behandelen is juist. De interpretatie daarbij is echter onnodig. In het Hebreeuws ontbreekt het werkwoord.

De zelfpresentatie van Jhwh als verlosser van Israël dient vooraan als het eerste woord te staan. Dit heeft gevolg voor het totale begrip van de Tien Woorden. Het eerste woord is in de strikte betekenis geen gebod. Van hieruit wordt het moeilijk om over de Tien Geboden te spreken.

1.2. DE INHOUD ALS CRITERIUM

Het is al lang erkend, dat de eerste vier woorden de relatie tussen Jhwh en Israël en de zes laatste woorden de relatie tussen de Israëlieten onderling regelen. Er is vaak gesteld, dat daarom de eerste vier woorden op de eerste tafel en de zes laatste woorden op de tweede stenen tafel stonden. Als dat zo is, dan zouden er op de eerste tafel 131 en op de tweede tafel 41 woorden staan. Nu is dan niet onmogelijk, maar de ruimtelijke onevenwichtigheid zou wel opvallen. Ook is er vaak gesteld, dat op elk van de twee tafels alle Tien Woorden staan. Beide stellingen kunnen best waar zijn, maar lijken me moeilijk te bewijzen.

Nu is het mogelijk om van de verhouding vier - zes uit te gaan, en de opbouw te begrijpen via de relatie van de vier ten opzichte van de zes. Welke relaties kunnen er zijn? Mogelijk zijn er twee verhoudingen.

- a. De verhouding vier tot zes is twee keer twee tot twee keer drie. Woord 1 en 2 staan tegenover woord 5,6 en 7. Woord 3 en 4 staan tegenover woord 8,9 en 10. Als je echter gaat proberen om een betekenisverbinding te ontdekken, da ga je op serieuze moeilijkheden stuiten. M.i. lukt dat niet.

3 LETTINGA, J.P., *Sprachliche Erwägungen zum Text der Zehn Gebote*, Fundamentum. Heft 1, 1990. Rieben 1990, p.42.

- b. Nu kunnen we het eerste woord apart nemen van de overige negen. Zie de afbakening. Dan krijg je de verhouding drie tot zes en dat is twee keer één tot twee keer twee. Woord 2 staat tegenover woord 5 en 6. Woord 3 staat tegenover woord 7 en 8. Woord 4 staat tegenover woord 9 en 10. Als je echter gaat proberen om een betekenisverbinding te ontdekken, dan gaat dat m.i. ook hier niet.

Het lijkt, alsof er geen structurele relaties binnen de Tien Woorden gelegd kunnen worden, die in overeenstemming met de inhoud zijn.

1.3 UITERLIJKE STRUCTURERENDE CRITERIA

Bij nadere observering van de Tien Woorden, zijn er twee uiterlijke verschijnselen, die een structurerende functie kunnen hebben.

a. De werkwoordsvormen.

Overheersend is de prefixconjugatie, tweede persoon, manlijk enkelvoud, voorafgegaan door de negatie נֹל *niet*.

Er zijn echter drie woorden die daarvan afwijken.⁴

- Woord 1. Ik (ben) Jhwh, uw God. Er is helemaal geen werkwoord aanwezig. De hoofdzin is een nominale zin. (De bijzin bevat een suffixconjugatie).
- Woord 4. De sabbatdag gedeken! Het werkwoord staat in een infinitivus absolutus. (De verdere uitwerking bevat allerlei andere werkwoordsvormen).
- Woord 5. Eer uw vader en uw moeder. Het werkwoord staat in een imperatief manlijk enkelvoud.⁵ (De verdere uitwerking bevat allerlei andere werkwoordsvormen).

b. Het gebruik van de negatie נֹל *niet*, gevolgd door een prefixconjugatie twee manlijk enkelvoud. Deze komt als volgt voor:

- Woord 2: vier keer.
- Woord 3: twee keer.
- Woord 4: één keer. De negatie komt echter niet voor in het inleidende zin.

4 KAISER, W.C., *Toward Old Testament Ethics*. Zondervan Publishing House, Grand Rapids 1983, p. 84, heeft het over drie positieve geboden, "all without a finite verb".

5 KAISER, W.C., *Toward Old Testament Ethics*. Zondervan Publishing House, Grand Rapids 1983, p. 84, heeft het hier ook over een pi'el infinitivus absolutus, maar geeft toe dat een pi'el imperativus ook mogelijk is. Een infinitivus absolutus is twijfelachtig. Bij een letterlijk citaat in het NT (Efeze 6:2) staat er: τῆμᾱ. Dit is een imperativus.

- Woord 6: één keer.
- Woord 7: één keer.
- Woord 8: één keer.
- Woord 9: één keer.
- Woord 10: twee keer.

1.4 STRUCTURELE UITWERKINGEN

1. Gaan we uit van de afwijkende werkwoordsvormen, dan dienen de woorden 1,4 en 5 structurerende functie hebben. Hoe?
  - a. Woord 1 is inleidend en beslissend is. Het is apart en overkoepelend voor het geheel. Gaan we dit woord inpassen in de observatie, dat woord 1-4 over de verhouding Jhwh - Israël en woord 5-10 de verhouding van de Israëlieten onderling, dan is Woord 1 het hoofd, zowel van het geheel, als van de eerste reeks van vier woorden.
  - b. Woord 5 is een positief gebod, en past ook uitstekend als hoofd van de groep van zes woorden, die de verhouding van de Israëlieten onderling regelen. Woord 1 en woord 5 staan parallel met elkaar, zowel wat afwijkende werkwoordsvorm als ook wat inhoud betreft. Inhoudelijk lopen woord 1 en 5 structureel parallel en dienen als hoofd apart gehouden te worden bij de structurering van de overige woorden.
  - c. Woord 4. De werkwoordsvorm van het sabbatgebod eist een aparte plaats binne de Tien Woorden. Het vormt de afsluiting van de eerste reeks van vier woorden, maar vraagt tegelijk om een aparte positie.⁶ De inhoud is merkwaardig. Israël moet herinneren, niet in de imperatief maar in de infinitief absolutus. Bovendien is er de negatie, maar op een veel latere plaats in het woord, ver-

6 KAISER, W.C., *Toward Old Testament Ethics*. Zondervan Publishing House. Grand Rapids 1983, p. 84, wijst op OWENS, J.J., *Law and Love in Deuteronomy*. Review and Expositor 61. 1964, p. 274-283. Volgens Owens kunnen deze drie zinnen als grondslag dienen om de Decaloog in drie secties te verdelen, die de andere zeven geboden besturen. Kaiser past het dan als volgt toe. 1. Ik zijnde de Heer, uw God... (bewaars daarom de geboden één tot drie). 2. Gedenkende de sabbatdag... (Doe daarom de verzen 9-11). 3. Erende uw vader en moeder... (bewaars daarom de geboden zes tot tien). De discussie gaat over de functie van het vierde woord. De zwakheid bij de benadering van Kaiser is dat het sabbatgebod alleen zichzelf bestuurt. Het is daarom aannemelijker, dat het vierde woord een centrale positie inneemt en tegelijk een schakelfunctie heeft van de geboden over de relatie van een mens met Jhwh naar de geboden over de relatie van mensen onderling. In het vierde woord komen namelijk beide elementen voor.

geleken met de functie van de negatie bij de andere woorden. Nu blijkt dat dit positioneel afwijkende "niet", de zevende uit het totaal van dertien is. In het centrum van de negaties, staat het positioneel afwijkende "niet" van het sabbatgebod. "Je moet niet werken". Het vierde woord zelf kan bovendien concentrisch-chiastisch gestructureerd worden en bestaat uit zeven delen. In het chiastisch centrum staat ook: "Je moet niet werken".

De conclusie is, dat het sabbatgebod als vierde gebod in het centrum van de Tien Woorden staat. Dat is numeriek gezien een eigenaardige zaak. Theologisch hoeft ons dat niet te verbazen, omdat Jhwh als laatste woord aan Mozes, vlak voor de overhandiging van de twee stenen tafels met de Tien Woorden aan Mozes, aan het sabbatswoord herinnert. Exodus 31:12-17 en Exodus 31:18. De sabbat is het verbondsteken van Israël naar Jhwh toe bij de Tien Woorden. Exodus 31:17.

2. Nu het structurerend element van de werkwoorden is uitgewerkt, moeten we nu verder de structurerende taak van de negaties bekijken. We hebben reeds gezien, hoe de zevende en centrale negatie, die positioneel afweek, een onderstreping betekent voor het sabbatswoord als centrum van de Tien Woorden. Hoe ziet de verhouding van de overige Woorden eruit, nu de functie van de woorden 1 en 5 als parallelle hoofden van de twee zuilen en woord 4 als centrale spil is vastgesteld?

Deze resterende woorden bevatten het volgende aantal malen de negatie.

- Woord 2: vier keer.
- Woord 3: twee keer.
- Woord 6: één keer.
- Woord 7: één keer.
- Woord 8: één keer.
- Woord 9: één keer.
- Woord 10: twee keer.

In eerste instantie vallen woord 3 en woord 10 op. Beide woorden worden gekenmerkt door het twee keer voorkomen van כֹּל *niet*. Bij woord 10 is het grammaticaal niet strikt nodig, om het "niet" voor de tweede keer te gebruiken. Het tweede "niet" kan om puur structurele redenen aangebracht zijn. Deze twee woorden staan uiterlijk in de twee zuilen parallel tegenover elkaar, gekenmerkt door een twee keer "niet".

In twee instantie blijft in de linker zuil nu nog maar één woord over, woord 2 over de andere goden met het vier keer voorkomende כִּי *niet*.

In de rechter zuil blijven nog de vier woorden 6 tot en met 9 over, die heel kort zijn en alle beginnen met één keer כִּי *niet*. Deze vaststelling wordt onderstreept door het volgende verschijnsel. In de Hebreeuwse handschriften wijkt de telling van de verzen van de Tien woorden van elkaar af. Er zijn verschillende handschriften, waarin de geboden 6 tot en met 9 in één vers staan.⁷ Het getal vier in het tweede gebod wordt nog versterkt door de vier geslachten, die Jhwh haten door het dienen van andere goden. Woord 2 met zijn vier keer "niet", staat uiterlijk parallel met de vier woorden 6, 7, 8 en 9, met elk één keer "niet".

1.5 SAMEVATTING VAN DE UITERLIJKE STRUCTUUR

De tien Woorden bestaan uit zeven eenheden. Die zeven eenheden zijn concentrisch-parallel opgebouwd.⁸

1. Woord 1 staat tegenover woord 5 als aanvoerders van de twee zuilen.
2. Woord 2 met vier keer "niet", staat tegenover de vier woorden 6, 7, 8 en 9 met elk één keer "niet".
3. Woord 3 staat tegenover woord 10 met elk twee keer "niet".
4. Woord 4 staat in het structureel centrum. Dit Woord bevat het zevende "niet" dat positioneel niet aan het begin staat maar in het midden. Het staat als zevende "niet" in het midden van de dertien keer "niet" van de Tien Woorden; zes keer "niet" ervoor en zes keer "niet" erna. Het is opvallend, dat Woord vier over de zevende dag het zevende "niet" bevat.

7 TOV, E., *Textual Criticism of the Hebrew Bible*. Fortress Press; Van Gorcum. Minneapolis, Assen, Maastricht 1992, p.5. Dat komt voor in de gedrukte Hebreeuwse uitgaven van U. Cassuto, Adi (A. Dothan), M. Koren en M. Breuer. Zie BREUER, M., *The Division of the Decalogue into Verses and Commandments*. In: SEGAL, B.-Z. (ed.), *The Ten Commandments as Reflected in Tradition and Literature throughout the Ages*. (Hebr.) Jerusalem 1985, p. 223-254.

8 Zie ook LABUSCHAGNE, C.J., *Vertellen met getallen. Functie en symboliek van getallen in de bijbelse oudheid*. Uitgeverij Boekencentrum. Zoetermeer 1992, p. 110-111. Hij heeft het over het menoramodel in de Deuteronomiumversie van de Tien Geboden. Hij presenteert niet een concentrisch parallellisme maar een concentrisch chiasme.

2. THEOLOGISCHE IMPLICATIES VAN DE STRUCTURERING

2.1 GEESTELIJK OVERZICHT VAN HET TOTALE LEVEN

Het leven met Jhwh wordt op de eerste plaats opgebouwd door de drie Woorden 1, 4 en 5. Structureel eerst 1 en 5, en afsluitend 4. Het leven wordt positief beheerste door: Ik Jhwh (als verlosser), eer en gedenkt. Deze drie zaken omvatten positief het gehele geestelijke leven in een notedop. Zie Lev 19:1-3.

Op de tweede plaats wordt het verdere leven bepaald door een twaalftal niëten, die dienen om het goede leven met God en de naaste af te schermem.

Op de derde plaats staat een niet in het midden van Woord 4 dat een aangename functie heeft.

Het hele leven wordt daarmee kort begrijpelijk gepresenteerd.

2.2 VERLOSSING DOOR JHWH EN EER AAN DE OUERS

Aan het begin als woord 1 staat de zelfpresentatie van Jhwh als de verlosser van Israël uit Egypte. Het is geen gebod in gewone betekenis van het woord. Het eerste wat de Israëliet hoort is het eerste woord. De Israëliet moet eerst daarbij stilstaan, voordat hij de andere woorden hoort. Hij houdt zich eerst bezig met de verlosser en verlossing. Dat veroorzaakt blijdschap en dankbaarheid. Als hij daarna de andere woorden hoort, die inderdaad geboden zijn, dan hoort hij deze vanuit de reeds ervaren vreugde en dankbaarheid. Jhwh presenteert op de eerste plaats niet zijn geboden. Hij presenteert op de eerste plaats Zichzelf. Daarna komen zijn geboden. Hij staat aan het hoofd van alle Tien Woorden en daarmee ook aan de eerste zuil.

Door de parallelliteit van woord 1, - Ik ben Jhwh je God -, en woord 5, - eer je vader en je moeder -, komt de verantwoordelijkheid zowel tegenover Jhwh als tegenover de ouders duidelijker naar voren. Woord 5 heeft een belofte van zegen. Het is een woord over de waarde van het menselijk gezag. Doordat de eerste woord van de ene zuil tegenover het eerste woord van de andere zuil staat, wordt ook duidelijk wat voor

gevolg dat heeft voor de Israëliet: Jhwh eren als God van de verlossing met een gezag, die hoger is dan de ouders. Zowel Jhwh als ouders zijn verwekkers van je leven. Vergelijk Genesis 1:26-27 met Genesis 5:1-3. God schiep man en vrouw naar zijn beeld, naar zijn gelijkenis. Adam verwekte ook naar zijn gelijkenis. Het eerste wat een kind ziet en wat het een lange tijd overheersend zal zien, zijn de ouders. Zij dragen het beeld van God. God heeft een beeld van hem gegeven, de ouders. Elk ander beeld is concurrentieel met het beeld dat God gegeven heeft. Het tweede woord met het beeldenverbod, kan hiervan niet losgemaakt worden. De verantwoordelijkheid van de ouders is groot.

Zullen zij goede beelddragers zijn? De Godsbetrekking loopt met de ouderbetrekking parallel. Daarom: eer! Hoewel Jhwh niets gebiedt bij de zelfpresentatie, is door de parallelliteit duidelijk wat Jhwh toekomt: eer!

Doordat de tweede zuil aangevoerd wordt door de ouderverering, worden de overige woorden 6-10 hieronder geplaatst. Het is de vraag, of daarmee die woorden niet telkens in betrekking met de eer tot de ouders betracht moeten worden. Mocht dit juist zijn, dan is je naaste tegelijk je broeder. Door hem en zijn bezit kwaad te doen, doe je het kind van je ouders kwaad, doe je het kind van Jhwh kwaad.

2.3 DE ANDERE GODEN EN DE VIER ZEDELIJKE KERNVERBODEN

Woord 2, - het afgodenverbod met zijn vier keer "niet"-, staat parallel met de woorden 6-9, de vier verboden met elk één keer "niet" over doodslag, echtbreuk, diefstal en leugen. Het zijn de vier zedelijke kernverboden in menselijke betrekkingen. Er zijn enige Hebreeuwse handschriften,⁹ die de geboden 6 tot en met 9 als één vers behandelen.

geen andere goden hebben	=	niet doden
geen beeld of gelijkenis maken	=	niet echtbreken
niet voor hun buigen	=	niet stelen
niet hen dienen	=	geen leugengetuige

9 TOV, E., *Textual Criticism of the Hebrew Bible*. Fortress Press; Van Gorcum. Minneapolis, Assen, Maastricht 1992, p. 5. Dat komt voor in de gedrukte Hebreeuwse uitgaven van U. Cassuto, Adi (A. Dothan), M. Koren en M. Breuer. Zie BREUER, M., *The Division of the Decalogue into Verses and Commandments*. In: SEGAL, B.-Z. (ed.), *The Ten Commandments as Reflected in Tradition and Literature throughout the Ages*. (Hebr.) Jerusalem 1985, p. 223-254.

Het lijkt wel, of die vier onzedelijke zaken met die andere goden te maken hebben. Zij willen dat: Zij staan erachter. Ook: als je het doet, dan doe je hun wil. Als je hun dient, moet je niet verbazen dat zulke dingen gebeuren.

Misschien kan er zo betoogd worden: Als je andere goden hebt, heeft het als gevolg dat je anderen daarmee gaat doden. Als je een beeldmaakt, pleeg je echtbreuk, tegenover Jhwh. Als je voorhen buigt, steel je de eer van Jhwh, die alleen hem toekomt. Als je hen dient, tred je op als leugengetuige.

2.4 DE NAAM VAN JHWH EN DE BEGEERTE

Woord 3, - geen misbruik van de Naam -, staat parallel met woord 10, - geen begeerte -. Over de betekenis van het derde woord is lang geworsteld. Er is in het oudtestamentische onderzoek geen consensus. Er zijn drie opvattingen:¹⁰

1. Verbod van meinned met de hulp van de Naam.
2. Verbod van het gebruik van de Naam voor magische doeleinden.
3. Verbod van elke misbruik van de Naam, hetzij in de rechtzaal, in het dagelijks leven, in de eredienst of in de profetie.

Het parallellisme kan licht geven. In het centrum van het begeertegebod staat het egoïsme en egocentrisme van de mens. Zijn naaste wordt hieraan onderworpen. Nu staat dit tegenover de misbruik van de Naam. De mens onderwerpt zelfs Jhwh aan zijn egoïsme. Hij gebruikt die Naam voor zijn eigen behoefte. Het gaat dus om een brede betekenis van dit verbod. Bij het tweede woord is er het verbod dat andere goden geëerd worden, ten koste van Jhwh. Bij het derde woord is er het verbod, dat de mens zichzelf eert, ten koste van Jhwh.

Het derde woord is een woord, dat in de huidige gelovige christenheid bijzondere aandacht dient te krijgen. "De Heer heeft me geleid", "de Heer heeft me getoond." Heeft de Heer je geleid, heeft de Heer je getoond? Mogelijk. Niet te controleren. Bij zo 'n uitspraak wordt iedere mond gesnoerd. Jhwh zal niet ongestraft laten.

10 VEIJOLA, T., *Das dritte Gebot im Lichte einer ägyptischen Parallele*. Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft. Berlin e.a. 1991, p.1-4.

2.5 DE SABBAT ALS CENTRALE BOODSCHAP

In het midden van de Tien Woorden staat het sabbatwoord. De vraag is, waarom dat in het centrum gezet is. Woord 4 wijst op de schepping door Jhwh in zes dagen en zijn rust op de zevende dag, dit is Genesis 1:31-2:3. Daarmee vestigt het woord de aandacht op de rust van God na een volkomen werk (zeer goed) in een volkomen wereld, waarin de mens toen aanwezig was. Een wereld zonder zonde en zonder dood komt daarmee in de kijker. Hij heeft door de herinnering van de sabbatdag in beginsel deel aan deze heerlijkheid. Israël ontvangt dit perspectief op weg naar Kanaän. Kanaän is het land met het perspectief, dat ze bij de vormgeving van hun leven priesters voor heel de aarde moeten zijn. De ontvangst van Kanaän is de demonstratie van de belofte van deelname aan de rust van Jhwh, zoals dat in het begin was. Israël in Kanaän is de demonstratie voor de volken met het perspectief van het herstel. Daarom wordt een andere reden aangegeven voor de viering van de sabbat bij de herhaling van de Tien Woorden in Deuteronomium 5:6-21, namelijk de bevrijding van Israël uit Egypte door Jhwh. Deuteronomium 5:14-15. Het gaat om de bevrijding tot de rust van God. God noemt de sabbat uitdrukkelijk een teken, een verbondsteken, bij de overgave van de twee stenen platen. Exodus 31:12, 16-18. Dit is het teken dat Jhwh hen heiligt.¹¹ Het heeft daarmee in wezen geen zedelijke waarde op zichzelf.¹² Het sabbatwoord heeft het karakter van een goede boodschap; het is evangelie!¹³ Via Deuteronomium is er een sterke verbinding tussen woord 1 en woord 4 door middel van de verlossing van Jhwh. Dit

- 11 Volgens Ezechiël 20:13, 16, 18-21 is de verachting door Israël van de het teken van de sabbat een centrale oorzaak, dat het met hen fout is gegaan. Dit heeft weer te maken met Lev 26:2 in het hoofdstuk over zegen en vloek. De relatie van Israël met God wordt door drie factoren beplaat: 1. Geen afgoden. 2. Sabbat. 3. Eerbied voor Jhwh's heiligdom.
- 12 In het NT wordt dit bevestigd door Mattheüs 12:5, Romeinen 14:5-6, Colossenzen 2:16-17, Hebreëën 3:7-4:11. Colossenzen noemt de sabbatten een schaduw.
- 13 Zo ook LABUSCHAGNE, C.J., *Vertellen met getallen. Functie en symboliek van getallen in de bijbelse oulheid*. Uitgeverij Boekencentrum. Zoetermeer 1992, p.111. "De vermaning om op de sabbat de *bevrijding* uit de slavernij in Egypte te gedenken, staat nadrukkelijk in het midden. De blijde boodschap van bevrijding bevindt zich daarmee in het hart van de Tien Geboden. Op deze wijze wordt nadruk gelegd op het feit dat 'het Evangelie' voorafgaat aan 'de Wet', en dat de sabbat de viering van bevrijding is."

onderstreept des te meer het waardevol karakter van het vierde woord als spilwoord.

Met het sabbatswoord in het midden staat één zuil van drie woorden aan de ene kant tegenover een zuil van zes woorden aan de andere kant, met een eenheid in de boodschap. De sabbat vormt de spil van een juiste betrekking tussen Jhwh en een Israëliet enerzijds en tussen een Israëliet en zijn naaste anderzijds. Beide zuilen van geboden vinden hun doel in de heerlijkheidsrust van God. De juiste relatie met God op zedelijk gebied is pas echt mogelijk vanuit het centrum, de verlossing en de hoop op de heerlijkheid, waaraan men in beginsel deel heeft door toetreding tot Gods verbond. Het vierde gebod kan eveneens als het geheel van de Tien Woorden concentrisch-parallel gestructureerd worden en bestaat uit zeven blokken.¹⁴ In het midden staat deel vier: "je moet geen enkel werk doen".¹⁵ Daarmee staat in het midden van de Tien Woorden de goede boodschap met het onderwerp van het geloof: niet werken.¹⁶

14 Zie voor de presentatie daarvan punt 3: De Tien Woorden structureel geordend (Hebreeuws), en punt 4: De Tien Woorden structureel geordend (Nederlands).

15 LABUSCHAGNE, C.J., *Vertellen met getallen. Functie en symboliek van getallen in de bijbelse oudheid*. Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer 1992, p. 109-110, wijst op C. Schedl, die in Deut 5:14 een Menoramodel ziet. In het centrum van het sabbatgebod staat volgens Chedis presentatie iets anders, namelijk: "(noch) uw knecht, (noch) uw dienstmaagd".

16 Vergelijk Efeze 2:8-9 met "Niet uit uzelf, niet uit werken".

3. DE TIEN WOORDEN STRUCTUREEL GEORDEND (HEBREEUWS)

EXODUS 20:3-6

<p>5 פָּדוּ אֶחָאֵבִיד וְאֶחָאֵמֶדָה לִמְעַן יֵאָרְכּוּ יְמֵיךָ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְתֹנֶה לְךָ:</p>	<p>1 אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הִצַּדִּיקְךָ מֵאֵרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים:</p>
<p>6 לֹא תִרְצֵחַ: 7 לֹא תִנְאֹף: 8 לֹא תַעֲבֹב: 9 לֹא תִשְׁעֶנָה בְרַעְיֵךְ עַד שֹׂסֵר:</p>	<p>2 לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עִלְיָי: לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל וְכָל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִבְּאֵל וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִמַּיִם וְאֲשֶׁר בַּבָּהֵם תַּעֲבֹד לְאָרֶץ: לֹא תַשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם: כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קָדָם פֶּסֶד עֵץ אֲבֹחַ עַל־פְּתָיִם עַל־עֲלָשִׁים וְעַל־רַבְעִים לַעֲוֹנוֹתֵי: וְעַשָׂה חֶסֶד לְאֵלֵינוּ לְאֹהֲבֵי הַשְּׂכָרִים בְּמִצְרַיִם:</p>
<p>10 לֹא תִזְכָּר בֵּית רַעַךְ לֹא תִזְכָּר אִשְׁתֵּךְ רַעַךְ וְעַבְדֶּךָ וְאִמְתֶּךָ וְשׂוֹרֶךָ וְחַבְלֶךָ וְכָל־אֲשֶׁר לְרַעַךְ:</p>	<p>3 לֹא הָאֵל אֲתִשָּׁח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשׂוֹא כִּי לֹא יִשְׁכַּח יְהוָה אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה אֲתִשָּׁח לְשׂוֹא:</p>
<p>4 קְבוֹר אֱלֹהִים הַשֹּׁמֵחַ לְקַדְשׁוֹ: לְעֹשֶׂה יָמִים תַּעֲבֹר וְעַשִׂים כָּל־מִלְאָכָה: יָוִם הַשְּׂבִיעִי שַׁבָּת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָל־מִלְאָכָה אִתָּה וְכִן־יִבְרָכְךָ עַבְדֶּךָ וְאִמְתֶּךָ וְכִבְרָתְךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֶיךָ: כִּי שֶׁשֶׁד־יָוִם עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אֵת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם יָוִם בְּיָוִם הַשְּׂבִיעִי עַל־כֵּן בָּרַךְ יְהוָה אֱלֹהִים הַשֹּׁמֵחַ וְיִקְרָשׁוּ:</p>	

4. DE TIEN WOORDEN STRUCTUREEL GEORDEND (NEDERLANDS)

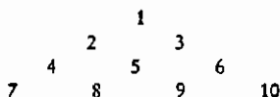
<p>1. Ik ben Jhwh je God, die je heb uitgeleid uit het land Egypte, uit het slavenhuis.</p>	<p>5. Eer je vader en je moeder, zodat je dagen op de aardbodem verlengen, die Jhwh je God je geeft.</p>
<p>2. Niet moet je andere goden voor mijn aangezicht hebben. Niet moet je voor jezelf een beeld maken en wat voor gestalte dan ook, die in de hemel boven, en die op de aarde beneden en die in het water beneden de aarde is. Niet moet je voor hen buigen en niet moet je hen dienen. Wat ik, Jhwh je God, ben een ijverig God, bezoekende de overtreding van vaders - op zonen, op derdelingen en op vierdelingen - aan mijn haters, en doende genade aan gezinnen, aan wie van trij houden en aan wie mijn geboden bewaren.</p>	<p>6. Niet moet je doden. 7. Niet moet je echtbreken. 8. Niet moet je stelen. 9. Niet moet je aan je naaste (als) leugengetuige antwoord geven.</p>
<p>3. Niet moet je de naam van Jhwh, je God, voor misbruik opheffen, want niet zal Jhwh ongestraft laten, wie zijn naam voor misbruik opheft.</p>	<p>10. Niet moet je het huis van je naaste begeren; Niet moet je de vrouw van je naaste begeren, en zijn knecht, zijn werkster, zijn os, zijn ezel en alles wat je naaste heeft.</p>
<p style="text-align: center;">4. Gedenk de sabbatdag om die te heiligen! Zes dagen moet je werken en al je (vak)werk doen. En de zevende dag is een sabbat voor Jhwh, je God. Niet enig (vak)werk moet je doen: jij, je zoon, je dochter, je knecht, je werkster, je (groot)vee en je vreemde, die in je poorten is. Want (in) zes dagen maakte Jhwh de hemel en de aarde, de zee en alles wat in hen is en hij ruste op de zevende dag; daarom heeft Jhwh de sabbatdag gezegend en die geheiligd.</p>	

5. LOGOTECHNISCH NAWOORD

1. Woord 4 heeft 55 woorden. 55 als symboolgetal wordt de kleine tetraktys genoemd.¹⁷ De som van de cijfers van 55 is 10 ($5 + 5 = 10$). 55 is het driehoeksgetal van 10 en de som van de cijfers 1-10. 55 is het vijfvoud van 11. 55 wordt normaal behandeld als 23 en 32, die elkaars spiegelbeeld vormen.¹⁸ De som van de vier cijfers van deze componenten is ook 10. De toepassing van 23-32 heeft bij het vierde woord echter moeilijk een zin. De scheiding komt immers in de Hebreeuwse tekst na בן en *uw dochter*, dus midden in de zin. Weliswaar is er een *r^evia*, maar of daarmee theologisch of inhoudelijk zo'n grote insnijding valt te verdedigen, valt te betwijfelen. Als we echter de structurering van inhoudelijk standpunt in zevenen gaan bekijken, dan kunnen we een scheiding in tweeën doen na het centrum, dus na מלאכה (*ambachtswerk*). Zo valt het gebod uiteen in 20 en 35 woorden. Dat brengt een verhouding van $55 = 20 + 35 = (4 + 7 = 11) \times 5$ met zich mee. De getallen 4 en 7 zijn opvallend,¹⁹ omdat het vierde gebod tegelijk als afsluiting van zeven blokken gezien kan worden. Het vierde gebod gaat over de week van zeven dagen.
- De 55 woorden van het vierde woord over de sabbat is zeer sterk verbonden met het getal 10. Het getal wijst op de Tien Woorden, waarbinnen het vierde woord zo'n bijzondere plaats inneemt.

17 LABUSCHAGNE, C.J., *Deuteronomium deel IA. (1-4)*. De Prediking van het Oude Testament. Nijkerk 1987, p. 33-34, 41-42.

18 De cijfers 1-10 kunnen dusdanig gerangschikt worden, dat ze een drizijdige piramide vormen.

De cijfers van de drie hoeken en het centrum worden bij elkaar opgeteld: $1 + 5 + 7 + 10 = 23$. De overige zes cijfers vormen een zeshoek en worden ook bij elkaar opgeteld: $2 + 4 + 8 + 9 + 6 + 3 = 32$.

De getallen 23 en 32 vertegenwoordigen de plaatswaarde en de getalwaarde van de scriptio plena van כבוד *heerlijkheid*. De plaatswaarde is $11 + 2 + 6 + 4 = 23$. De getalwaarde is $20 + 2 + 6 + 4 = 32$.

19 Zie LABUSCHAGNE, C.J., *Deuteronomium deel IA. (1-4)*. De Prediking van het Oude Testament. Nijkerk 1987, p. 38, voor de combinatie $4 + 7 = 11$.

2. De negen overige woorden of geboden bevatten met elkaar 117 woorden. $117 = 9 \times 13$. Het getal 13 verleeft zijn zymbolische waarde aan de geamtrie. Het heeft de getalswaarde van $\aleph$ één.²⁰ Het getal één wijst gematrisch op Jhwh, de ene waarachtige God. We kunnen daardoor ook betogen, dat die 117 woorden van de nege geboden $9 \times 1 = 9$ zijn. Labuschagne is nog onzeker over de waarde van het getal 9 en stelt zich de vraag: "Heeft 9 in essentie met rechtsonderricht en wetsprediking te maken?"²¹ Mogelijk kunnen we vanuit de opbouw van de Tien Woorden besluiten: het getal 9 heeft te maken met de negen geboden rondom het vierde gebod als kern.
3. De 117 woorden en 55 woorden staan in relatie met elkaar met de getallen 9 en 10, waardoor uitgedrukt wordt dat de negen geboden het vierde gebod als centrum nodig hebben en het vierde gebod de negen geboden voltooit.

²⁰ $1 + 8 + 4 = 13$.

²¹ LABUSCHAGNE, C.J., *Deuteronomium deel IA. (1-4)*. De Prediking van het Oude Testament. Nijkerk 1987, p. 43.